

Mikel Zarateren literaturgintza

Jon Kortazar

Estudio honetan, Mikel Zaratek literatura mailan egin zuena aztertu nahi dugu. Beraz, hauxe da gure gogoaz azken batean: Mikel Zarateren literaturaren ikuspegi orokor bat ematea.

Ikuspegia, lan orokorra izango da. Beharbada, frogatuz geratuko da lana, baina badago horretarako arrazoirik: lanaren zabala orriz mugatua da, eta laburpen bat egitera behartuak aurkitu gara. Frogak, beste batez argitaratuko ditugu, agian.

Planteamentu orokor horrek, lana momentu askotan hipotesi mailan geratzera behartu du. Hipotesi horiek ez dira askotan definitiboak izango. Gure erreflexio moduan eskaintzen ditugu. Beharbada ez dira oso frogatuak agertuko, baina eritzi zentzudun gisan doaz. Saio dokumentatuagoak supera dezatela laster lan hau.

I. NARRATIBA *

0. Metodologia

Mikel Zarateren prosa liburu biak nahiko ez-

---

* Saio hau liburu bitan oinarritua dago: *Haurgintza minetan*, Etor, Donostia, 1972, Txomin Agirre saria jasotako liburua, eta *Ipuin antzeko alegi mingotsak*, Leopoldo Zugaza, Durango, 1977. Badira, nik dakidala, beste bi argitara gabeak: *Bilbo irriparez* eta *Hizunigu*. Inizialen bidez aipatuko ditugu: HM, IAAM.

berdinak dira, Horregatik, klabe batzu ikusi ondoren, liburu biak banandurik aztertuko ditugu. Lehenengo, ardatz nagusitzat kontsideratzen ditugun karakteristikak. Gero, haren lehen nobela, *Haurgintza minetan*, aztertuko dugu, metodo estrukturalista jarraituz, nobelak batasun bat agertzen bait du.

Bigarren liburuak, berriz, ez du batasunik: alegi sorta bat dugu. Ipuinok, beren hasiera eta amaiera dituzte, eta ez du batak bestearekin, argumentu ikuspuntutik, zer ikusirik. Estruktura honek, beste metodologia bat erabiltzera bultzatzen gaitu. Berriro, ardatz nagusien bitartez Mikel Zarateren narratibaren definitio baterantz joko dugu. Ardatz nagusiok, irakurri osteko erreflexio legez agertuko dira, datu bagerik beharbada, orokortasun batera jo nahian.

1. Narratibaren ardatz nagusiak

1.1. Euskararen sintesi bat

Asko larritu zuen Mikel euskararen problematika osoak. Arlo honetan ez da ahaztu behar bizkaiera batuan trauma bagerik murgiltzeko egin zituela bere ahaleginak. Kontestu honetan ikusi behar da, haren obran euskarak gai legez duen garrantzia.

Bestalde, Mikelen lan estilistikoa, narratiba behintzat, helburu bati uztartuta joan da: euskara oso eta standard bat egiteko helburuari lotua.

Mikel Zarateren prosa, berak «euskara baturantz» deitzen zuen hizkeraz idatzia dago, eta haren *Ipuin antzeko*-k bertsio bi ditu: bizkaierazkoa eta batuazkoa.

Ez zuen «euskara baturantz» hori definitu; azken batean, bizkaieratik batura abiatzeko bide bat zen. Zer den definitu eta zehaztu ez arren ere, badaude 'baturantz' horren ezaugarri diren elementu batzu:

- 1) Herriak aditu dezakeen hizkuntza erabiltzea. Honetarako, hauek ziren bideak:
  - a) Herriko esaerak erabili. Eta 'herri' hitzaren zentzu geografikoa markatu gabe: Txorierriko esaerak batez ere, baina Euskal Herri osoak ulertu ditzakeen esaerak.
  - b) Herritik hartutako jazoerak batu. Jazoerarekin batera, hizkuntza erabiltzen oso espeziala zen joera bat jasotzen zuen. Froga moduan, *H.M.* liburuko pertso-

naioak aipatu daitezke: Eskolastika eta Simon Berritsu: hizkeraren bitartez deskribatzen diren pertsonaia bi.

- 2) Maila desberdinetako hiztegia erabiliz.
  - a) Mikel Zaratetik ez du aranismoak erabiltzeko lotsarik, baina aranismoan ere selekzioa egiten du: 'herriak' aditu ditzakeen hitzak baino ez bait ditu hartzen.
  - b) Herri hizkera: berriz azpimarkatu behar dugu hau; *H.M.* nobelan hainbat herri kantu, kontu eta esaera jaso dira. Berez testoa errez ulertzeko funtzioa du hizkera mota honek, baina aparteko bizitasuna ere ematen dio. Beste leku batetan (*Idatz eta Mintz*), herri hizkerak euskararen heriotz ordua markatzen du.
  - d) Geografiaz oso zabalduak diren hitz batzu erabiltzen ditu Mikelek, baina, bada-ezpada, Axularen jokoa ere erabili du inoiz: sinonimoen jokoa, leku guztietan aditua izateko. Joera hau oso nabarmena da lehen nobelan: *H.M.n.*
  - e) Euskara sasi-aberatsaren maila. Maila honetan Mikel-ek euskal sasi-aberastasuna agertu agertzen du, baina kritikatzeko. Maila berezi hau *H.M.n* egiten den hitz sinonimoen sariketa barregarrian ikus daiteke, euskararen «1, 2, 3» tragikoan.
  - f) Sorgin hizkera: Euskal sorginek erabiltzen zuten hizkeraren bi esanplu dauzkagu: *H.M.*, 31: sorginak euskaraz erabilia eta nobela zehar don Trifonen zerbitzariak erdaraz egina.
  - g) Hizkera ilogikoa, jadanik hots, sigla edo hitz-hots bihurtzen den hizkera apurtua. Nahiko 'kultoa' da jokoa eta ez da behin baino erabiltzen: 'Iñauteri' (IAAM: 157-168).
  - h) Badago beste maila oso garrantzitsu bat: Euskara «berria» deituko nukeen euskararen maila berezia. Ez dut uste, dena dela, izenlagun hori onena denik. Zera esan nahi dut: hitz jokoen bitartez edo, hitz «berri» antzeko erabiltzen dituela: «aberekartea», «erpatitz» (eskutitz) «katuila» (IAAM: 52). Hitzok pertsonaien ikuspegia hartzen laguntzen digute. Jokoa, oso literarioa dugu eta ikuspuntu berezia (abereena, kasu honetan) lortzeko jarriak dira.

Bigarren erabilera bat ere ezin ahanztu dezakegu: euskara erdararekin baturik sortzen dituen anuntzio ba-

rregarriak (*H.M.* LI, 12). Joko honen funtzioa humorea sortzea da. Erabilera bi, helburu ezberdin biren.

1.2. Mundu osoa

Hizkuntzaren espresibitate «osoa» bilatu (eta 'osoa' komatxo artean jarririk), azken batean mundu oso bat adierazi nahi delako bilatzen da. Asmoak handiegia dirudi, baina hona hemen Mikelen bigarren ardatz nagusia.

Afirmazio hori (mundu oso bat adieraztea) matizatu beharra dagoke. Mikelen prosa liburu bietan, Euskadiko egoera osoa ukitu nahi da. Argiago dago hori lehen nobelan.

Euskadiko borroka (txifa/herritar), zahar eta gaztean arteko borroka Euskadin, Euskadiko folklorismoa (hitz sinonimoen sariketa), euskara dela eta sortu diren borrokak (Amaiaren ametsa), euskal gizonen ebasio guztiak (futbola, sasi-mezak, orjiak, sasi-jakinduria intelektualak)...

Baina, azkenean, jakina, ez da mundu osoa agertzen nobelan, ezpada errealitate estilizatu, osotik elementu batzu hartuz osoaren irudizat.

Honetan datza, estilizazioaren eskakizunetan, prosa liburu bien arteko ezberdintasunik argiena. Estilizazioa lortzeko, leku askotako era desberdinetako eszena asko behar izan dira. Eszenok hari mehe batez loturik agertzen dira lehen liburuan. Kontalaria ekintza guztien testigu dugu, eta, leku denetan egon ahal izateko, izaera berezia aurkitu du idazleak: iratxoa, mitoen munduko izaera sinesgaitza. Honela, leku guztietan egongo da kontalaria, baina sineskortasunean galdu egin du nobelak¹.

Bigarren liburuak ez du batasunik, eszenak solteak dira, ipuin laburren xorta da; batasuna falta zaio, baina ez zuen beharrezkoa; eta batasunaren arazoa, estruktura aldetik (alegi estruktura hartuz) ahaztuz irabazi egin du eszena bakoitzaren indar sinbolikoak, konnotatiboak.

Mundu osoa adierazteko ahaleginek utzi dute forma mailan aztararik. Lehen aztarna euskararen maila ezberdinak ziren; bigarrena akumulazioranzko joera: gaitzizenen akumulazioa (*HM*, 39), esaeraren pilaketa (*HM* 14, 15), hitzaldien pilaketa (*HM*, 35-107), hitzena, sinonimoen sariketan, hitz hotsena (*HM* 70), eta bereziki pertsonaien pilaketa. *HM* nobelan pertsonaia asko agertzen dira, batzutan izen zerrenda bihurturik (*HM*, 39). Mundu osoaren ikuspegia lortzeko, derrigorrezkoa da pertsonaia askoz baliatzea.

1.3. Sinboloak

Argi-argi agertzen zaigu sinboloaren erabilera Mikelen lanetan. Era askotakoak dira sinboloak, eta hemen ez dugu tokirik, astiro-astiro, sakonki aztertzeko: interesgarria litzateke, dena dela, erabilten diren elementuen (abere, tresna, arrain, leku) ikerketa. Hemen sinbolo horien funtzioak, helburuak ikusiko ditugu.

- a) Esanahiarekia zerikusia duen helburua. Esanahi hori, askotan politiko: da: azken batean, Euskal Herriak zerabilen borrokaren, sufritzen ari garenaren adierazle bait dira: Poliziarena, diktadurarena, Espainia bera adierazteko badira zenbait sinbolo («txifa txakurrak fatxi», «Zezen larru», «auto mardul»). Horrela hau lortzen da: agerian ezin esan zena, ezkutuan, sinboloen bitartez, adieraztea.
- b) Helburu estilistikoa ere lortzen du horrela; azken batean lanaren konnotazioa zabaldu egiten bait da sinboloen bitartez. Baina badago bigarren helburu bat, irakurlearekin zer ikusia duena: gauzak ezkutuan esateak, irakurle aktiboa eskatez du, lanaren esanahiaz itauntzen duen irakurlea, eta, azkenik, sinboloen esangura argitara ateratzeko, bere aldetik zerbait ipinten duen irakurlea.
- c) Helburu teknikoa. Batez ere IAAM ipuinetan agertzen zaigu hau. Alegiak idaztean hasterakoan, alegi teknikak oso osoan hartu ditu Mikelek generoaren ardatzetan ezer aldatu gabe teknika aldetik. Horrela, pertsonifikazio (abereei giza antza ematea) teknika erabiltzen du. Baina pertsonifikazio horiek sinbolo bihurtu ditu; eta ez horiek bakarrik: gauko elementuak ere (kotxe, tren, ontzi) pertsonifikatu eta sinbolo bihurtu ditu.
- d) Helburu mozorrotzailea. «Ihauteri» (IAAM 157-168) oso inportantea dugu honetan: Hau hipotesia baino ez da, baina badago ipuin horretan esaldi garrantzitsu bat: «Mozorroturik, gezur itxuratan... agertzen gara egiazkoenik» (163). Edo beste hau: «Ezizenak izana adierazten dau» (159), mozorroak izaera, gauzen benetako izaera.

1.4. Humorea

Hona hemen laugarrena. Beharbada, ez du aurreko karakteristikek duten garrantzirik, baina ez dugu horregatik alde batera utzi behar. Oso berezia bait da honen funtzioa: testuak erreztu egiten ditu humoreak, eta irakurlea liluratzeko ere oso elementu ona da.

Barrea eragiteko formula asko darabiltza Mikelek, gehienak jazoerak, hau da: bere ingurutik batutako txaskarrilo, eta txis-teak. Arrazoi honengatik bereizten ditut hauek: Mikelen herri-zaletasunaren eta inguruko gauzak jasoteko ahalmenaren froga direlako.

2. Haurgintza minetan

Ardatz orokor batzu ikusi ondoren, goazen orain lan biak gaingiroki komentatzera. Lehen lan hau aztertzerakoan, aldatu egingo dugu pixka bat metodologia. Lanaren batasunak metodologia formalagoa, metodologia estrukturala, erabiltzera eraman gaitu.

2.1. Denbora

Denbora mugatu batetan desarroilatzen da nobela. Gabon Zahar - Urte berri eguneko hogeitalau orduak. Oso normatiboa da denbora nobela honetan. Lehen momentuetan batez ere, zenbat denbora pasatzen den markatzen saiatzen da idazlea («Gabeke hamaikak», «ordu biak»); geroago, ordea, egunez, askoz ere arinagoa da.

Hain denbora laburrak problema bat ekarri dio idazleari: mundu osoa adierazteko hogeitalau ordu. Irtenbide bezala, lekuak zabaldu egin dira, ez da ekintza leku bakarrean jazoten; plurala da lekua.

2.2. Tokia

Lekua dela eta, ohar bi egin nahi nituzke:

- a) Lehenengoz, nobelan agertzen diren lekuak mugatu. Esan dugunez, lekua nahiko zabala da: Ekidazu (nobela honetan, Lezama), Botxoa (Bilbo), Gezala (Getxo). Txorierri aldean, baina leku zabala hain zuzen.
- b) Bigarren oharra askoz ere inportanteagoa da: Ekidazu nahiko konkretua agertzen da nobelan: Lezama, Mikelen herria bera dela esan dugu; baina Ekidazuk, 'Euskadi' hitzaren letra berak ditu. Nire ustez, konkretutik unibertsalera pasa da. Eta niri, Gabriel Garcia Marquez-en 'Macondo' gogorarazi dit joera horrek. Azken batean, idazleak bere Herriaren irudi orokor bat ematen du.

Leku hori maila unibertsalera iristen da. Ekidazu jadanik

Euskadi da; baina IAAM liburuan, bere konkretutasuna galdu bagerik, giza-semeak mugitzen direneko mundu zabal osoa bihurtu da, «Macondo»ren kasuan bezala.

2.3. Kontalaria

Nobelaren kontalaria iratxo bat da, mito bat. Horrela, toki guztietan lekuko egon daitekeen kontalaria aurkitu du idazleak. Hori da kontalari honen abantaila, baina badu bere akatsa: Gezalarra doala, hegazkina hartzen du garaiz heltzeko; eta hori ez da lar sinesgarria. Gauza bera gertatzen da iratxoak kotxe bat ohosten duenean.

Hala ere, argiak dira abantailak:

- a) Leku guztietan testigu legez egoteko aukera du, kontalari orojakile tradizionala erabili gabe.
- b) Bestalde, mito munduekin lotzeko bidea aukeratu du idazleak. Horrela mito mundua ere agertuko zaigu nobelari: Mari, sorginak, Kixmi, jentilak, ganekoak, beste iratxoak... euskal mitoen mundua.

Azkenik, antzinako euskal mundua adierazteko funtzioa du kontalari honek.

2.4. Hiru belaunaldi

Hemendik aurrera, gaiari lotuko gatzazkio batez ere. Nobelaren gaia, herri baten historia da. Historia eta borroka. Hiru belaunaldiren bitartez ematen zaigun borroka.

1. Lehen belaundia: Euskal mundu tradizionalan sustraiturik dauden euskaldunak. Eskolastika eta Jose dira euskal mundu horren ezaugarriak.
2. Gerra osteko belaunaldia, 40 urte inguru duen jendea. Oraindik euskara ondo menderatzen duena. Telebistaren bitartez, erdal munduaren influentzia jasan duen belaunaldia.
3. Hirugarren belaunaldia: gazteak, bigarrenen aurka jaikitzen direnak, intelektualismoaz eta iraultzaz berba egiten dutenak.

Oso sintomatikoa da: lehen belaunaldiko ezaugarri Jose, nobelaren hasieran hiltzen da. Beraz, «Haurgintza minetan» dagoen emakumea eta honen umea (kurioso da; azkenean desageratu egiten dira, horien amaieraz ezer jakin gabe geratzen garela-

rik, etorkizunari idazleak egiten dion aipamen batekin) bigarren eta hirugarren belaunaldien artean geratuko dira.

2.5. Euskara

Euskara dugu idazleak herri horretan kokatzen duen arazorik larriena; ez euskararena huts-hutsean, baizik euskara eta euskara batuarena.

Amaia haurdun dago, ume berri bat jaiotzeko dago, herri horretan bizi diren espeltaziopean, aita ezagunik ez duen hizkuntza bat eta «Aitzarteko» fraileen komentuan burruka batean desegitzeko arriskuan (idazlearen ikuspuntik) jaiotzen den haurra.

Gorago aipatu dugunez, pertsonaia inportante (Amaia eta jaiotzen den haurra) bion berririk ez zaigu geratuko nobela amaiztean. Errealitatea horixe bait da: ezin dezakegu jakin euskararekin zer gertatuko den. Baina nobelaren koherentziaren aurka doala uste dut: ezin dira pertsonaia hain inportante bi galdu, desagertarazi nobelari.

2.6. Ijitoak

«Edonoiz etortzen dira ijitoak Ekidazura. Eta ernatu, bizkor-tu egiten dute herria» (HM, 168).

Pertsonaiarik nabariena dira, eta esaldia benetan harrigarria gertatzen zaigu: pertsonaia horien funtzioa markatzen du. Haize berri natural bat dira. Askatasun eta naturaltasunaren ezaugarri. Mikelek berak esan zigunez, herria horren eredu konbertitu nahi ditu, benetakoa maitasunaren ispilu delarik nobelari agertzen den ezkontza horretan.

2.7. Teknikak: Ametsak eta iturriak

Ametsak: nobela osoa zehar agertzen den teknika bat azpimarkatu nahi nuke, HM nobelari buruzko saiotxo hau bukatzeko. Badirudi ametsen funtzioa plurala dela:

1. Sinbologi mailan geratzen direnak: Amaiaarena.
2. Pertsonaiak deskribatzeko balio dutenak; sinbologi maila oso ondo betetzen dute beste elementuok: izen sinbologiak, etab.
3. Badago helburu errealista ere: «eleizean kristau entzule lozaleak» meza entzuten eta lo gozoaren ametsetan dabiltzala, kritika bihurtzen dira ametsok.

Ametsa Mikelen teknikaren elementu bat da; baina bada beste elementu garrantzizkorik ere: denak batera, Mikelen teknikaren adiezpide ditugu:

1. Momentu askotan «flash back» teknika erabiltzen du. Eta neri, Txomin Agirreren influentzia duela otutzen zait. Teknika honetan datza: pertsonaiaren deskripzio labur bat egin, ostean haren bizitzari buruzko zerbait kontatu, azkenik pertsonaiaren eritzi orokor bat emateko. Kitolisen kasua *Kresala*-n antzekoa da. Mikelek nobelaren lehen kapituluaren erabiltzen du batez ere teknika hau.
2. Eszena solteak, kausalitate bagerik, bata bestearen ostean batu, eszena independienteak bailiran. Honek Celaren *La Colmena* nobelaren oihartzuna du.
3. Lekuaren deskripzioan markatu dugu Garcia Marquezekin duen zer ikusia.
4. Sinbologiak teknika bezala duen garrantzia aztertuta dugu jadanik. Momentu hartan argitaratu zen nobela batekin duen zer ikusia azpimarkatu nahi dugu orain. Nobela, Lertxundiren *Ajea du urturik* da: sinbolo teknikaz eginiko herri baten historia. Eta beste aldetik, Mikelen nobela honek duen garraztasun eta samina, sentimentu legez, beste idazle batengan aurkitzen da: Gandiagarengan. Poetaren «txakolin ozpina» eta «Haurgintza minetan» den herria, herri bera da: gurea.

3. Ipuin antzeko alegi mingotsak

Beharbada, Zarateren libururik ederrena dugu. Eritzi honen arrazoiak eman nahi nituzke, konkretuki lerro guttitan orain, eta astiroago saiotoxo hau zehar. Hona nire arrazoiak: 1) intuizioa da Mikelen baliorik onena; baina intuizioa laburra izaten da, eta ez da posible nobela bat intuizio sorta bat bihurtuz luzatzea; ikuspuntu honetatik, ipuinak idaztea irteera bat da, intuizio bakoitzari bere ipuina ematen bait zaio. 2) Liburuan ipuin bakoitzaren askea da, bere egitura simetrikoak (A. Manterolak aztertuta du egituren puntu hau, eta argitaratuko omen), deskripzioak eta Mikelen estiloak behar duen «zabalera» erraztuz.

3.1. Herri estetika bat

Herriaren erantzuna lortu du Mikelek. Hiru edizio urte pare

baten bueltan. Herriaren erantzuna, bai, baina berak maite zuen herriarena: liburu larregirik irakurri ez duen herriarena, herri xehearena². Beharbada ez duke herri guztiarena lortu, baina bai gure herri honen zati handi batena.

Herri estetika hori, hurrengo puntuetan oinarrituko nuke nik:

1. *Bizitzaren eragina*: «bizitza da libururik onena ikasteko eta irakasteko» (IAAM, 9). Bizitzatik (eta gogora deza-gun, egilearen inguruko pertsonak eta haren pertsonaiak gutti irakurtzen dutela) hartu ditu bere gairik garrantzitsuenak Mi'elek, eta ez liburuetatik, batez ere, irakurle posible horrengana hurbiltzeko. Liburu honen gaiak errepasatzen baditugu, berehala konturatuko gara gaiok gure oraingo bizitza konkretuarekin duten hurbiltasunaz: Euskal Herriaren zapalketa, ahaltzuen indarkeria (dirudunena: «Zaldibi», edo indarra dutenena: «Sariketa nagusia»). Gaurregungo euskararen arazoak («Idatz eta mintz», beharbada bere lanik borobilena), askatasun guraria («Arrankarien burritosuna»), gure egoera politikoak dakarren mingostasuna («Eskoikale, Ezkerkale eta Erdikale»), filosofia praktikoa batekin zer ikusirik duten gaiak (maitasuna, nortasuna, kontsumismoaren aurkakoak), ekina, herri zorigaiztoko honen irtenbideak («Arrastaka», «Ekinaren iruzurra»), eta Literatura zelan egin behar den: literatura herriaren gustogai bihurtzeko («Idatz eta Mintz» eta «Erriederko alegia»), Izadia eta gizonaren arteko harreman kontaminanteak («Uraren iletta»). Aipatu besterik egin gabe, kolpez agertzen zaizkigu, gure herritar arruntaren³ arazoak. Bestalde, esan gabe doa honelako gai batzu, gure herriko forma hartu arren, edozein herritarako baliodunak direla.
2. *Alegiak eta didaktika*. Alegiak idatzi badira, herriari irakasteko idatzi dira, azken moralejaren bitartez irakasteko. Oso fama handia izan dute alegiek gure herrian (Iturriaga aipatu besterik ez dago). Gaurko ipuinak idazteko honelako estruktura bat hautatu, herriaren eta literatura-aren arteko jenzia berdintzeko saio bezala hautatzen dela esan dezakegu⁴.

Dena dela, estruktura zaharra izan arren, bada, alegiok gaurkotzeko zenbait elementu. Gaiak gaurkotze prozesoren alderdi bat dira. Baina besteok ere garrantzi handiko papera jokatzen dute: 1) abere klasikoen artean

(leoi, otso) gure inguruko abereak jartzea (miru, erle, marraskilo); 2) gaurko tresnen personifikazioa, eta 3) teknika literario aldetik, oso inportantea dena: abere ipuinetan abere ikuspegia lortzea (erpatitz, etab.).

3.2. Estructura manikeoak

Alde onaren eta alde txarraren arteko borroka gai amaiezina dugu ahozko euskal ipuinetan, eta herri antzerkian ere, pastoraletan eta, hori dugu gai nagusia. Bikoiztasun hori, forma mailan, pertsonaia biren arteko eszena diren ipuinetan isladatu du Mikelek. «Baikor eta Ezkor», «Menditzar ta Menditxo», «Idatz eta Mintz», «Bestelan ondo», «Aberetasuna ta aberekeria»; orobat, erdi bi dituzten ipuinetan: Espainia eta Euskal Herriari buruzkoetan. Hemen nabarmentzen dugu batez ere bikoiztasun hura.

3.3. Genero literarioak

Mikelen alegiak ez dira kontaketa huts; hiru genero nagusien nahasketa direla esango nuke. Gehienetan, kontaketak inguru bat deskribatzen du, pertsonaiek elkarriketan dihardute, gehienetan kontalariaren presentziarik gabe, eta ipuinak bukatzeko, idazleak bertso batzu ematen ditu, bertsolari bertsoak, ez olerkariarenak.

Bertsoak ez dira azkenean bakarrik ematen, erdian ere agertzen dira. Azkenekoen moraleja daramate barnean; erdiko funtzioa, berriz, testua arintzea dateke.

3.4. Kontaketa mota klasikoa

Mikelen kontaketak ez dira konplikatuak izan ohi. Haria hasi eta zuzen-zuzen doa bukatu arte. Ez da gaitza linealtasun horretan⁵ estructura klasikoa nabaritzea: «aurkezpena, korapiloa, amaiera» delako estructura, alegia. Baina, lehen ere esan dugunez, puntu bakoitzeko genero bana erabiliz.

Kontaketa mota klasiko hori, beste elementu klasikoen maitasunezko erabileraz hornitzen da: deskripzioak («Arrankariren burritasuna» hasten duena zoragarria da), irakurlea hurbilazarteko; elkarriketak, kuriositatea pizteko; elkarriketetan, amaigabeko erreplikak, klimaxa luzatzeko...

Horrelako estructura linealek desarroilo egoki baterako aukera eskaintzen dute Mikelen intuizioak, hainbeste aipatutako in-

tuizioak urratsez urrats luzatzeko. Kontaketa narrazio laburrok dirudite Mikelen intuizioentzat desarroilorik naturalena.

3.5. Estiloari buruz

Mikelen estiloaz, herri estetika honekin zer ikusia duen puntu bat bakarrik azertu nahi nuke: herri hizkuntzaren influentzia. Ikus daitekeenez, estiloaren atal bat bakarrik dugu hau; Mikelen estiloak aldiz, beste lan bat behar du.

Herri hizkuntzaren influentzia, nabari-nabaria dugu. Demostrazioerik behar ez zukeena; hala ere, puntutxo batzu ukituko ditugu ⁶:

1. Afirmazio orokor bat: «Egiederko alegi»n kontatzen zaigunez, herri literatura babestu du Mikelek bere etxean. Herri literatura horretan «Atsotitz» aurkitzen dugu. Hona hemen, Mikelen estiloaren ezaugarri bat. «Gero, otz ez dana bero» (IAAM, 25).
2. Esaldi errimatuen erabilera (IAAM, 23).
3. Batez ere esaldi laburrak erabiltzea. Baina, Mikelen jokaraz ohar bat: esaldi nagusia laburra izaten da askotan, baina inguru bat egiten dio idazleak, arinagotzeko, aditz jokagabeez. Esaterako: «Eta egunak joan, eta egunak etorri, titia edan eta titia edan, urteak joan eta urteak etorri, edan eta jan, jan eta edan, andi egin ziran» (IAAM, 22): Kasu esaldiaren simetriari, eta nola esaldi nagusiak apurtzen duen simetria hori. Enbutuaren muturra bailitzan, azkenean geratzen zaigu contenido alde-tik mezurik handiena daraman esaldia: nagusia.
4. Errepikapenak eta Paralelismoak.
5. Hitz-hotsak: IAAM, 19 eta 20 orrietan 3 txori-soinu ezberdin ematen zaizkigu.
6. Hots berdintsuen jokuak: «txori txirripitxtxiolarien...» (IAAM, 20).
7. Klitxeak: «Zer ba?», «Ez. Ez auxe», «uste dot, ba, nik», «Zer ekian, ba arek», «Ia goazen arin»...

Alde batera utzi ditugu metaforak eta latinoentzat hain inportanteak ziren espresabideak, Mikelen estiloari buruzko gain-begiratu honetan. Atrazoi bigatik egin dugu hori: lehenik, lan-txo hau hitz eta espresabide zerrenda ez bihurtzarren, eta bigarrenik, bere herriak uler zezan Mikelek egin zituen ahaleginak azpimarkatzearen, herriari «zor ziona» herriari bueltatzen egin zituen eginahalei omenaldi antzeko bat opatzearen.

II. OLERKIGINTZA *

«Mikel, nire ustez, ipuinlari ohea
genduen olerkari baiño»

(A. Manterola, *Deia*, 79-4-2)

4. Mikel Zarateren poesiaren definiziorantz

Goian jarri dugun esaldi hori ez da haren inguruan bizi ginenon eritziaren ispilua baizik. Askotan esaten zitzaion Mikeli bere narratibak indar gehiago zuela bere olerkiak baino. Eritzi berekoa naiz ni ere.

Honek ez du esan nahi Mikelen olerkigintza txarra zenik. Esan nahi duguna, hau da: ez zegoela narratibaren mailan, eta (agian asko esijitzen genion Zarateri) bere poesiak ez gintuela betetzen.

Saio honen lehen aldean, Mikelen poesiaren definizio positibo bat eman nai dugu. Horen karakteristikarik nagusienak seinatu, aztertu eta gaurko poesiaren kontestuan jarri.

4.1. Helburua

Mikelen idaztietan ez dugu irakurri, baina badakigu zertarako idazten zuen poesia⁷. Asmo hau zuen: Kreatzio lana egiteaz batera, aurretiaz euskaraz ukitu gabeko poesi moldeak egiten saiatzea. Lehen poema liburua, *Higidura berdez*, 1976. urtean bukatua zuen. 1974. urtean bukatu zuen Deustuko Unibertsitatean Filologia Romanikoa. Beraz, Unibertsitateko azken urteetan jarri zen kanpoko poetak ezagutzen, aztertzen; eta haien eragina sentitzen hasi.

Eragin horiek konkretatu orduan, nik gerra aurrekoak azpimarkatuko nituzke batez ere. Metafora erabiltzerakoan inportanteak dira *Generación del 27*-koen bideak. Izenak: Lorca eta D. Alonso (nabarmena dugu idazle honen eragina Mikel kritikalarriagan). Inoiz, metafora intuitibo batzutan, Gómez de la Sernaren *Greguerias*-ko teknika jarraitu duela dirudi, baina anpulo-soago, behar bada, ez idazle honek formari ematen zion urritasunean.

* Azterketa hau hiru liburu arakatuz egina dago: *Higidura berdez*, 1977; *Bizipenen bultzadaz*, 1978, *Etorriaren zorabioz*, argitara gabea. Ez dut *Utopiaren fantasian* kontsultatzerik izan. Inizialez aipatuko dira liburuok.

4.2. Modernoa?

Mikelen poesiaren bigarren datua, niretzat galdera bat da: Mikelen poesia modernoa ote? Modernoa bai, historian behintzat, gaur kokatu behar bait dugu. Baina haren poesiaren erroek (begira iturritzat hartu dituen idazleen lista) urrun ez dagoen iragan batetan sustraiturik dirudite.

Modernoa da, baina ez azken-azken momentukoa. Hau baieztatzeko, Mikelen poesiaren hutsune bat azpimarkatu nahi dut, niretzat oinarritzkoa, eta haren poesiaren klabe moduan agertzen dena: Mikelen poesia ez da poesia ebokatzaila. Idazleak, dirudenez, ez du irakurlearen intuizioan konfiantzarik. Gauzak azalduak daude, batzutan larregi azalduak, (seinala dezagun hitzen pilaketarako joera), eta irakurleak ez du parterik hartzen joku poetikoan, dena egina aurkitzen du. Zaratek ez du misterioranzko aterik irekitzen.

Ebokatzaila ez izanez, poema ez zaigu autonomia gertatzen. Irakurlea irten irteten da poematik, baina ez, lehentxoago aipatu dudanez, misteriora, estetika mundura, ezpada errealitatera. Azal dezadan: Mikeli benetan *gertaturiko* zerbait izaten da poemaren oinarria. Poema «ulertzeko», gertatu hori ulertu behar dugu. Errealitatea ulertu.

Adibide moduan: «Aurrera hartuko...» poema (HB, 90) Hamburgon gertaturiko topaketa batek sortua da: lehenik topaketa kontatuko da («Hamburgon izan'zen»), eta gero topaketak sortzen dituen pentsamentuak jarriko («Ematxar?.../Emasaldu?/Emagaldu...?»).

Ebokatzan ez dutelarik (konnotazio faltaz batzuk), denotazioan geratzen dira poesiak. Puntu hau hirugarren oharrean ikusiko dugu.

4.3. Poesia narratiboa

Mikelen poesia narratiboa dela diodanean, zera azpimarkatu nahi dut: denotazio mailan mugitzen denean, haren poesiak liriko ez den elementu bat erabiltzen duela: narratiba.

Mikelen kasuan, narratibak inportantzia handia du: nobelagile legez hobea dela uste dut. Mikelen narrazio zaletasuna ez da nobelatara mugatu eta olerkigintzara pasa da, genero bien kaltetan nire ustez. Olerkigintzan sartu zenean oso gutti idatzi zuen prosaz, eta narratibak indar lirikoa ahuldu egin dio olerkiari. Horrela, olerkigintza enuntziatiboa egiten du.

Ez da zaila adibide batzu ematea: B.B. liburuaren lehen par-

tea, kontatu egiten diren gertakariz betea dago: «Buenos días» dugu, dena dela, aipagarriena. Poemak anekdota bat kontatzen du. Gaia (mitoen bitartez) ez da berez gertakaria bakarrik: beldurraren errepresentazioa izan nahi du poemak; baina kutsu narratiboa dela eta (pertsonaien aurkezpena, anekdota lekuz eta aldiz markatzea) ez du lortzen behar zuen unibertsaltasunik. Gaiak berak baino indar gehiago du anekdotak.

Klabe narratiboaren indarra frogatzeko ohartxo bi azkenik:

1. Deskripzioa, hainbatetan, narrazioaren teknika da. Olerkietan erabiltzen dela? Bai. Baina lirika, azken urteotan, beste bidetatik ibili da: denporarik eta lekurik ez dagoeneko munduaren bidetik.
2. Hau (eta aitortza beharrezkoa da) ez da intuizio bat baino; baina zenbait poematan agertzen dela eta, kontutan hartu dugu: aditzaren lehen aldia (gertatuko kontakete erabiltzen dena) askotxotan erabilten dela: «irakatsi zidaten» (B.B., 20), «esan zion» (B.B., 21), «eman zidan» (B.B., 48), «amak bakarrik / euskera hutsik / irakatsi» (EZ, 2). Sakonkiago aztertu beharra dago hau, baina joera nabarmena da, batez ere narratibotasunez estrukturaturako poemetan.

4.4. Intuizioa

Mikelen poemetan hau nabaritzen dugu (eta bidebatez, haien estrukturen puntu bat ukituko dugu): poema gehienak intuizio batetan oinarrizten direla. Azalduko dut: intuizioa zabala da, kalerik kale gabiltzanean edo loak luzatzen duenean, bapatean argitzen den ideia, gonbarazioa, metafora. Gehienetan baliosak dira Mikelen intuizioak. Honetan datza haren bertuterik aipagarrienetako bat.

Hona adibide batzu: «Haurra izan nintzen» poeman hau da intuizioa: «ditu irakiten, / oroimenaren hotsetan, / egun gorri haiek» (B.B., 20); «Buenos días» poeman, erderazko hutsa (B.B., 21); «Abiadoreen irudikerian», orratzaren mugimendua; «Pintadak»ean, iraun nahiaren borroka (B.B., 35). Argiago ikusten da poema bisualetan: «Nire bizitzan» (H.B., 24), duda-muda; «Hiriko etxe haundi bat»ean, altura. «Bila nabil»en (H.B., 96), bilakuntzaren laberintoa. Argiago, zeren kasu hauetan intuizioa dibujaturik agertzen bait da.

Baina intuizioa, gero, poema bihurtu behar da. Horretarako, bide bi jarraitzen ditu Mikelek:

1. Intuizioa estribilo bihurtzea: horrela, erritmo jarraiko bat lortu nahi du poeman, hau bere borobiltasunean bururirik. «Haurra izan nintzen» (B.B., 20), «1969» (B.B., 47), «Ez da poeta» (E2., 9), «Oroitzapenezko glosak» (E2., 6), «Uhain berri etsipendua» (H.B., 37).
2. Bertsolarien teknika jarraitzea: intuizioa azken puntu legez kontsideratu eta azkenerako gorde: «Hilargian» (H.B., 25), «Murgil zaitez» (H.B., 18), «Aresti» (H.B., 36), «Derioko kanposantuan» (H.B., 59). Astiroago ikus dezagun adibide bat: «Astoa» (H.B., 52). Kasu honetan intuizioa hirukoitza da:

astoa — filosofo jatorra.
 astoa — Vespa bizi eta segurua.
 astoa — gizon onaren irudia.

Intuiziok estrofen azken momentuan agertzen dira, eta hirugarrena poemaren amaieran. Gauza bera gertatzen da «Azkenean» (H.B., 87).

4.5. Poesia kontzeptuala

Zentzu zabal batean hartzen dut «kontzeptual» hitza, behar bada berez ez dituen esanahi batzu erantsiz. Poesia kontzeptualaren karakteristikarik zehatzena, hau litzateke: poesiaren estrukturazioan, krazioan, adimenak paper garrantzizkoa jokatzen duela.

1. «Kontzeptual» hitzak, poesiaren gaitzat kontzeptuak edo ideiak erabiltzen dituen poesia adierazten du.
2. Intuizioa era ezberdinetakoa izaten da; intuizioa poema bihurtzeko, Mikelek *pentsatu* egiten du poema, idatzi aurretik bere buruaren bakardadean elaboratu. Nabaria da elaborazioa Mikelen poemetan.

Prosezu hau, «kontzeptuala» izenda dezakegu.

Lehen puntua sakondu nahi nuke. Mikelek erabiltzen dituen gaiak errealitateak hartuak dira: Euskara, Euskadi, Olerkia zer den. Ez dut esan nahi, noski, poesia kontzeptualak sentimenduak uxatu egiten dituenik. Hori ez da egia. Baina ukazina da Mikelen poesian objetibitateak duen indarra.

Gaiak, ez diote irakurleari sentimendu bat eskatzen; poesiaren efektibitatea ukatu gabe ere, erantzunak extratestualak dira, eta Mikelek proposatzen duen ekintza ja-

sotzeko, bereganatzeko, irakurleak, bere aldetik, beste prozezu erreflexibo bat bete beharko du.

Poesia honetan datu batek harritu nau. Poesia kontzeptuala dela diodan arren, ez dut uste gai filosofikorik dagoenik (salbu bera nor den, zer den, bere «kezka» azaltzen dutenak). Mikelen poemen gai asko eta asko inguritik ateraiak dira. Inguru horrek, baserriko inguruak, poema liluragarriak sorrarazi dizkio batzutan. Eta bestetan, gaurko Euskal Herriaren arazoetatik sortutako inguruak, poesia sozial gartsua inspiratu dio. Bigarren inguru honi erantzuten, bere erantzuna ematen saiatzen da Mikel bere poesian.

4.6. Kontzeptua eta modernismoa

Honetan datza, agian, Mikelen poesian ondo neurtu bagerik agertzen den zerbait. Gai filosofikoak erabili dituen olerkariak forma gogor, adornu bageaz baliatzen da. (Gogora Quevedo, Unamuno, Otero). Baina Mikel, askotan forma modernistari lotzen zaio, gai filosofikoa ez bait du noiz behinka baino erabiltzen. Erdibide batean geratu da Mikel. Gai filosofiko hutsik ez, baina errealitatea bai, poesia kontzeptuala egin nahirik.

Forma aldetik ere erdibidean aurkitzen da: forma modernistek egokiak dirudite poesia intimista, edo ebasibarako. Errealitatearentzat, berriz, narratiboak (ez dezagun ahanztu poesia sozialak narratibaz egin duen erabilera). Narratibarekin kutsu modernista duten joerak nahastu ditu Mikelek. Kutsu modernistaz eraturiko poemen adibiderik onenak, joku tipografikoz eratuak dira.

4.7. Gaietaz

Saio hau egiteko irakurri ditugun hiru liburuek gai bera dabilte⁸, tonu berean idatziak bailiran. Adibidez, (H.B.) liburu-ko «Pompei» poema eta B.B.-ko «Vesubio» poemek kointzidentzia hauek behintzat agertzen dituzte: titulua, gaia eta gonbarazio batetan oinarriturik egotea (Vesubio, Pompeia = gure herriaren irudia).

Mikelen gaiak, oinarritzkoen zaizkion asmo, amets eta arazoan ispilu dira.

Baina gaiok, nire ustez, posibilitate bat dute: prosaz ere erabiltzeko gauza izatea. Euskara (haren gai gogoko bat) dela eta, saioak ere egin daitezke. Olerkia zer denari buruz, Literaturaren Teoria da beste bide bat. Baina, dudarik gabe, oso ezberdina da perspektiba poetikoa: irakurleengandik hurbilago egiten da.

4.8. Poemen tentsioa

Intuizioaz hitz egin dugunean, Mikelen teknika bat aipatu dugu: intuizioa azkenerako gordetzea, haren sorpresak irakurlea uki dezan. Baina horrek arrisku batean jarri ditu poemak, hauen erdi aldean desarroilo bagerik geratzen bait da. Desarroiloa bide beretatik doa beti: pilaketa dei dezakegun teknika literarioaren bidetik. Joera honek dinamizarik gabe uzten du poema, eta nik galdera bat egingo nuke: dinamika falta hori ez ote da izango poema prosa poetikoz idatzirik hobe zegokeelako?

Erreflexio honetan jarraituz, eta ez galdera horren erantzunez, datu batek atentzioa eman dit: B.B. liburuko «Gizartearen karikatura», poema, lehenago *Ipuin antzeko alegi mingotsak* liburuan prosaz agertua zen, aldaketa batzu gorabehera. Prosaz, zati horrek deskripzio funtzioa zuen bere alegian. Gero, olerkiz ematean (erritmoak markatzen du horren poematasuna), zerbait apaurtua ematen da. kontestutik aterara dago eta deskripzioak ez du alegian zuen indarririk lortzen, alegian gertatuko zenaren prestaera bait zen.

Horregatik, poemak aztertzerakoan, teknikak duen garrantzia nabarmendu beharra daukagu. Baina, honekin batera, baita teknika hutsetan geratzen den idazlea den ala ez ikusi ere.

Normalean, gure poemak estruktura nahiko azter-errazak dituzte. Figura poetiko batetan oinarrituak daude normalean; argi ikusten da hori: adibidez, hona «Ardoaren doinuz» (HB 73) poemaren estruktura argia: izena + ren / Izena + ren / zena. Sei bider agertzen da eskema hau, eta, gainera, poeman agertzen diren izen guztiek amaiera bera (-ea) dute.

«Balizko olaren oihartzuna» poemaren estruktura ere oso be-
rezia da: errefrau antzera egina dago, elementu biren jokuz: baldintzazko orain aldia eta, bertso pareetan, ametsaren baldintzaren hutsunea, errealitaterik eza markatzen duten ideiak.

Estruktura pentsatu hauek, arkitektura zentzua ematen diote poemari, baina barneko dinamizarik gabe uztera eramaten dute. Horrexegatik agian, poema tikiak hobeak iruditzen zaizkit. Hauek dirateke arrazoiak: poema laburretan intuizioaren tentsioak poema osoan irauten du, ez bait dute hutsunerik edo atal dinamika gaberik; eta, bigarren, poema tikiotan intuizioak, esanahiak, formak baino indar handiagoa du. Mikelek ez du kasu honetan forma muntaiorik egin beharrik: intuizioa bere indar guztiaz komunikatzen zaigu.

4.9. Poesia honen iturri herrikoa

Influentziaz berba egin dugun bakoitzean, kanpoko idazleak aipatu ditugu orain arte, baina Mikelen olerkigintzak badu bigarren iturri bat ere: herria, zentzu bitan: herria bera, bere bizitzan, eta herri literatura

Lehen zentzuan ez da poesian larregi agertzen (narratiban askoz ere inportantzia handiagoa du; dena dela, hona adibide argi bat: «1975, Azaroak 21», fetxa seinlatu batean idatzia; poemare gaia, herritik jasotako bapateko bertso eder baten goratzea bihurtzen da.

Herriak bere literaturan presente egoteko duen bigarren bigarrena askoz ere inportanteagoa da: Herri literaturak izugarritzko zartada egin dio beti Mikeli. Ez da ahantzi behar, On Manuel Lekuonaren bideari jarraitzeko asmoa zuela, noiz edo noiz Herri literaturari buruz egitekoa zuen lan aberats batetan. Egia esan, azterketa batzu eginak zituen herri literaturaz. Honen frogarria, Deustuko Unibertsitateko Euskal Literatura eskoletan banaturiko apunteak dira. Nire ustez, bost maila bereiz daitezke herri literaturaren erabileran:

1. Errefraua materia poetiko legez erabiltzea: «Balizko errota».
2. Estribiloetarako, herritik jasotako motak erabiltzea. Badirudi batez ere sentidu bakoak («Ttunkuttunku») gusatzatzen zaizkiola (HB 83,46).
3. Herri literatura bera gaitzat hartzea. Exenpluak badira: HB, 48. Beharbada «Bertso paperei» egindako poema da adibiderik hoberena (BB 49).
4. Teknika aldea ere kontutan hartzekoa dela uste dut. Alderdi bi ikusten ditut hemen argi-argi:
  - a) Lehen esan dugunez, Mikelek askotan erabiltzen du bertsolarien teknika, intuizioa azkenerako gordeaz.
  - b) Kopla zaharren eragina nabarmena dela esango nuke, poema batzutan. Adibidez:

Udaberriak negauxa
ba dator pinpilinpauxa (HB, 46)

Nire ustez, esaldi bion arteko kointzidentzia kronologikoa (negua joan / pinpilinpauxa etorri) ez da nahikoa bertso bi horien esangura osorik ulertzeko. Logikoa ez den zerbait dago hor (ekintza bien arteko

jauzia) eta koplak zaharren etendura gogorarazi digun zerbait.

Badira beste metafora batzuek irrazionalitatez osatuak: asto - vespa, bentilador - libelula. Kasu honetan, irrazionalitatea kanpoko idazleen influentziak datorkio.

5. Azken eragina estiloari dagokio. Mikel Zaratek asko maite ditu herri literaturan erabiltzen diren espresabideak: hitz-hotsak: «ziz-zazt» (EZ, 16), hitz berdinak kontsonante bat aldatuz: «txutxu ta mutxu» (BB, 28). Honetan gauza bera bereizi behar dira: hizkuntza herrikoia da; baina ez dut uste estetika herrikoia denik. Estetika herrikoia nobelagintzan hobeto lortua dagoela uste dut: espresabideez aparte, bai bait dago beste elementu estruktural herrikoirik; eta azkenik, hizkuntza herrikoia erabiltzeko erosoago sentitzen bait da prosan.

Kanpoko poeten influentziak aztertzerakoan, kontuan izan beharko dugu gorago emandako idazleen zerrenda.

Nire ustez, joera batean laburtzen dira influentziak: metafora erabiltzeko joeran, eta metaforak poesian duten lekuak konturatzean. Badira Mikelen poemak artean metafora hutsen errenkadak direnak.

4.10. Sonetoak

Sonetoa ez da larregi erabili izan Euskal Herriko Literaturan. Hemen dago, nire ustez, Mikelen olerkigintzaren lorpenik inportanteena. Arrazoiengatik:

1. Gai kontzeptualak adierazteko, askoz ere jatorragoak dira sonetoak, beste estrofa klaseak baino.
2. Estruktura sinpleak alde batera utzirik, sonetoetan erabiltzen du estruktura motarik gehiena, etab. Lehen irakurketan ez dira ikusten estrukturak.
3. Hirugarren arrazoiak, metrikazkoa dugu. Mikelek esanda dakigu, bere sonetoetan 6 + 5 neurria erabiltzen saiatu zela⁹. Hots: zortziko tikiaren antzeko neurria.
4. Bertso librean ari denean prosara hurreratzen dela Mikel, forma aldetik duen askatasunagatik; sonetoak, berriz, mugak jartzen ditu hori gerta ez dadin.

4.11. Poesia honen efektibitatea

«Olerki samur eta beroak bereak; bere biozkadak; errikoi eta aberkoiak... Txapela kenduta irakurri bearreko olerkiak»¹⁰.

Testu honek bihotzetik irtendako kritika dirudi, inpresio hutsa, froga bakoa. Nire ustez, eritzia batere kritikoa ez izanik ere, puntu batzutan asmatu egin du Zubikaraik.

Baina, bada ordua, olerkiaren kontzepzio tradizional-erromantiko berankor batek sor lezakeen eritzi ustela alde batera utzi, eta seriooki, benetan, egi-egian, Mikelen poesia zer den eta zer lortu duen aztertzeko.

1. Ez nago batere ados eritziaren parte honekin: «bere bioz-kadak». Nire ustez, gorago demostratu dut zein leku duen «buruak» Mikelen poesia eratzekoan. Hori, frogatzeko badugu beste bide bat ere: Mikelen lagunek¹¹ esan zidatenez, azken batean saiakera da haren poesia¹². Erdal idazleak irakurriaz batera idazten du poesia, haien bideak euskaratuz. Hau da, lehendabizi poeta bat eza-gutzen du eta gero, haren erak jorratzen hasten da. Kritika egin ahala idazten zuen poesia Mikelek. Prozesu hau burutzeko, prozesu intelektuala behar da. Besterik da gai batzu bihotzetik sortuak izatea (euskeraren maitasuna, esate baterako).

Alderdi honetatik begiraturaz, Mikelen poesiak badu balio pedagogiko bat. Literaturan eta testu azterketan sartzen hasteko, oso interesgarriak izango dira, haren joera intelektual horiek, asko balioko dute estrukturak eta espresabideen ereduak aurkitzeko.

2. Dударик gabe, poesia aberkoia egin du Mikelek. Hori, ordea, ez da bada balio literarioa, haren lanaren karakteristikak bada ere.
3. Gorago aipatu dugun esaldiak, nahiko ondo adierazten du beste hau: Mikelen poesia tradizio literario batzuren artean kokatzen dela, baina Mikelek ez duela deus gutxi baino aportatu; ez da aurrelari legez presentatu poesi munduan¹³; eta horregatik ere, Mikelen poesia oso ondo irakurriko da gure herrian, ez bait du ulertzeko oztopo larregirik (hizkuntzaren aberastasuna ditek, nire ustez, bakarra), eta bestalde, gaurko kontsetsuan asko hunkitzen duten gai sozialak erabiltzen bait ditu. «Txapela kenduta» irakurriko du jentek: irakurle-idazleen arteko lotura lortzen jakin du eta Mikelek.

¹ Beste alderdi batetik, dena dela, irabazi egin du, euskal mitoen munduan sartzeko bide bait da iratxo hori.

² Dударик gabe, herri sektore hau zen Mikelen 'narratorioa', bere

liburuak herri honentzat egin zituen (batez ere, ez bakarrik), eta berak bakarrik irabazi zuen euskal irakurle berri aldra polita.

³ «Arrunt» hitzak, hartzen dugun bezala, ez du konkretutasunik baina jo dezagun «gizon arrunt» hori, baserrian bizi arren ere, hiri kulturaren ondorioez (telebista, kotxe,...) jabetatua dagoena dela.

⁴ Eritzi hau nolabait frogatzeko, egileak «Egiederko alegi»n espre-satzen duen bere literaturgintzaren zutabe bat aipatuko nuke: herri literatura Egiedertik bota egin dute Saiok, Eleberritik eta Antzerkik, eta idazleak bere etxean hartu du; horiek dira idazlearen iturri lotu ezinak.

⁵ Badira izan atzeranzko jauziak, baina ez dute iluntasunik sortzen ulertzeko unean (adib. «Uraren ilet»).
⁶ Datuok, Mikelen ipuin bat, «Idatz eta Mintz» bakarrik aztertuz atera ditut, beste ipuin batzurekin gonbaratu dut, ordea, eta nahiz-eta besteren bat falta, bitan baino gehiagotan frogatu ditugu elementuok liburuan zehar.

⁷ Datu honen ezaguera J. A. Etxezarragari zor diogu.

⁸ *Utopiaren fantasia*z liburuak konstante hau apurtzen duen ala ez ikusi beharko.

⁹ Eta ez 5 + 6, *Jakin* 9. zenbakian esaten nenez.

¹⁰ Zubikarai: «Agur, Mikel», in: *Deia*, 1979 Apirilak 13, 2 or.

¹¹ Txelis Beltrani zor diot datua.

¹² Nabaria dugu Mikel hizkuntzaren jabe zena. Haren estiloari buruz, ohar labur batzu egin nahi nituzke, amaitzeko, oso gaintetik bada ere: 1) Hiztegiaren aberastasuna; 2) parrafo luzeen zaletasuna. Izen sintagmetan oinarrituriko esaldiak. Esaldien artean aipatzekoa da, /Izenko Izenren Izena/ sintagmarik erabiliena.

¹³ Ezaguarazteko bilatu zuen bidea ere, nahiko tradizionala da: sariketak.